

WPROWADZENIE

Numer „TEKI Polsko-Ukraińskich Związków Kulturowych za rok 2020 kontynuuje tradycję pisma, w którym pogranicze kulturowe sąsiadujących z sobą krajów, narodów i kultur jest badane z uwzględnieniem różnorodnych dziedzin i przestrzeni umożliwiających spotkanie się odmiennych tradycji, trendów, dążeń. Jedną z nich jest przestrzeń literatury polskiej i ukraińskiej, a autorzy artykułów poddają badaniom przede wszystkim literackie obserwacje kulturowe.

W refleksji literaturoznawczej najgłębiej w przeszłość sięgnęła Katarzyna Wyzińska, która poddała analizie utwór *Podolanka* Michała Dymitra Krajewskiego pod kątem zaproponowanego w nim oświeceniowego ideału kobiety, tytułowej Podolanki. Zainteresowanie modelem kobiecości okazuje się wspólne dla twórców oświeceniowych oraz współczesnych badaczy, a propozycja Krajewskiego oryginalna na tle literatury epoki i w ten sposób interpretuje ją autorka, unikając anachronizmu przykładania współczesnych miar do oceny dawnych zjawisk kulturowych. Dziewiętnastowieczny Kijów obserwowany oczyma Polaków związanych z prawobrzeżną Ukrainą, licznie zamieszkujących miasto lub też chętnie go odwiedzających, jest przedmiotem refleksji Marii Brackiej. Posługując się pojęciem poetyki urbanistycznej analizuje ona literackie i pamiętnikarskie opisy miasta. Z kolei środowisko polonii charkowskiej z przełomu XIX i XX wieku na podstawie powstałych w Charkowie, w czasie pierwszej wojny światowej utworów Bronisławy Ostrowskiej ukazuje Beata Obsulewicz. Badaczka wskazuje na motywy sakralne jako istotnie wyrażające osobowość poetki. Druga wojna światowa jest okresem, w którym dla Ukraińców szczególnie ważna okazała się postać Borysa Hrinchenki ze względu na jego zasługi dla kształtowania się i rozwoju literatury, kultury i języka ukraińskiego. Dowodzi tego Oksana Sałata na podstawie odwoływania się do tej postaci i publikowania jego utworów w periodykach ukraińskich w okupacyjnych latach 1941–1943.

Największe zainteresowanie wzbudza jednakże literatura współczesna. Lesławę Korenowską frapuje poezja Switłany Antonyszyn, w której odnajduje szczególny rodzaj mentalnej przestrzeni. Z kolei Natalia Rozinkewycz zgłębia znaczenia czasu i przestrzeni wykreowanych w *Biegunach* Olgi Tokarczuk, dowodzi przy tym, że nie najważniejsze znaczenie ma w tym utworze czasoprzestrzeń fizyczna. Przedmiotem zainteresowania Jarosława Poliszczuka są przestrzenie w jakimś sensie zapomniane, wyparte z pamięci, nieoswojone, swoiste „nie-miejsca”, którym niektórzy ze współczesnych pisarzy ukraińskich próbują przywrócić ich historię.

Makabra, groza, popularność różnego typu obrazowania śmierci we współczesnych opowiadaniach ukraińskich stała się przedmiotem zainteresowania Anastasiji Jaremczuk, która tropi sens fantastyczno-makabrycznych przedstawień. Natomiast ostatni z literaturoznawczych artykułów naznaczony jest lekkością humoru o nostalgicznym zabarwieniu, bo dotyczy popularnych obecnie kryminałów retro. Anna Podstawka poddała obserwacji kryminały autorstwa Maryli Szymiczkowej, pod którym to pseudonimem kryje się dwóch autorów, Jacek Dehnel i Piotr Tarczyński. Wykreowali oni postać detektyw-kobiety amatorsko lecz skutecznie tropiącej przestępców. Galicyjsko-młodopolska atmosfera powieści okazuje się nie mniej ważna od kryminalnej intrygi tych utworów.

Językoznawcze badania reprezentuje tym razem dwoje autorów. Analizy Ludmiły Semak przeprowadzone zostały z wykorzystaniem wybranych współczesnych, ukraińskich utworów prozatorskich i dotyczą zmienności pola semantycznego synonimów. Badane są mechanizmy aktualizacji potencjalnych znaczeń w zależności od kontekstu, w którym słowo zostało użyte. Autorem drugiego językoznawczego artykułu jest Przemysław Józwikiewicz, który bada słownictwo zaczerpnięte ze ściśle określonym działem botaniki, gdyż analizuje strukturę epitetów gatunkowych ukraińskich oficjalnych nazw grzybów makroskopijnych.

Kolejny blok artykułów związany jest ze sztuką i szeroko rozumianą kulturą. Zainteresowanie Uljany Cholodovej wzbudził łemkowski artysta, przedstawiciel prymitywizmu, znany pod imieniem Nikifora Krynickiego. Przeglądowy charakter ma artykuł Viry Neszew, która przedstawia i podsumowuje polsko-ukraińskie dyskusje toczące się we Lwowie na przełomie XIX i XX wieku na temat kultury ludowej. Przeprowadzone obserwacje o tyle są ciekawe, że kultura ludowa i jej badanie obchodziła wtedy nie tylko specjalistów etnografów, ale była przedmiotem zainteresowania literaturoznawców, krytyków, artystów i pisarzy, a ponadto istniała wówczas naturalna i bezpośrednia wymiana poglądów pomiędzy środowiskami polskimi i ukraińskimi.

Dwa kolejne artykuły można potraktować jako kulturoznawcze o nachyleniu antropologicznym, poruszające zagadnienia często traktowane jako wstydlive, rzadko będące przedmiotem refleksji humanistycznej. Sylwia

Wójtowicz na podstawie wybranych dokumentów historycznych ukazała szeroki zasięg zjawiska prostytucji na terenach Galicji przełomu XIX i XX wieku, przyczyn występowania tego problemu, odmiennych niż znane z historii krajów zachodnioeuropejskich, także podejmowanych wysiłków zaradzenia kryzysowej sytuacji. Z kolei Olga Syłka ukazuje przestępczość młodocianych w latach II wojny światowej (1942–1945) na terenach ZSRR oraz charakteryzuje sposoby jej zwalczania przez władze Związku Radzieckiego, analizując ich skuteczność.

Numer zamykają dwa artykuły przeglądowe. Dagmara Nowacka w związku z 30. rocznicą powstania Instytutu Filologii Słowiańskiej w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim przedstawiła badania słowianoznawcze prowadzone w tym środowisku, jak również sylwetki uczonych, mających niewątpliwy wpływ na kształt KUL-owskiej slawistyki. Natomiast Marta Karczmarczyk sporządziła sprawozdanie z Międzynarodowej konferencji na temat *Motyw choroby w historii literatury i kultury posttotalitarnych państw Europy Środkowo-Wschodniej*, która miała miejsce w Warszawie i została poświęcona dyskursowi maładycznemu w literaturze polskiej i ukraińskiej.

Tom zaczyna się zatem od refleksji literaturoznawczej, zawiera badania językoznawcze, dotyczące sztuki i kultury, kończy się natomiast metarefleksją nad badaniami słowianoznawczymi i nad kulturą przestrzeni środkowoeuropejskiej. Jest to w pełni uzasadnione, bo ten krąg dociekań stanowi szersze tło dla refleksji nad kulturowym polsko-ukraińskim pograniczem.

